

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан факультету історії
та міжнародних відносин

О.М. Маклюк
(ініціали та прізвище)

« 01 » вересня 2023 р.

ІСТОРІЯ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ ТА РИМУ
РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

підготовки бакалавра
спеціальності 032 Історія та археологія
освітньо-професійна програма Історія

Укладач: **Шиханов Руслан Борисович**, к.і.н., доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин

Обговорено та ухвалено
на засіданні кафедри всесвітньої історії
та міжнародних відносин

Протокол №1 від 30 серпня 2023 р.
Завідувач кафедри
всесвітньої історії та міжнародних відносин

С.С. Черкасов
С.С. Черкасов

Ухвалено науково-методичною радою
факультету історії та міжнародних
відносин

Протокол №1 від « 01 » вересня 2023 р.
Голова науково-методичної ради
факультету історії та міжнародних
відносин

І.М. Кривко
І.М. Кривко

Погоджено
Гарант освітньо-професійної програми

С.М. Білівкерко
(підпис) (ініціали, прізвище)

2023 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Галузь знань, спеціальність, освітня програма рівень вищої освіти	Нормативні показники для планування і розподілу дисципліни на змістові модулі	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
03 Гуманітарні науки	Кількість кредитів 4	Обов'язкова	
		Цикл професійної підготовки спеціальності	
032 Історія та археологія	Загальна кількість годин 120	Семестр	
Історія	Змістових модулів 2	2 -й	2 -й
		Лекції	
		26 год.	8 год.
		Семінарські	
		26 год.	4 год.
		Самостійна робота	
		68 год.	108 год.
Рівень вищої освіти: бакалаврський	Кількість поточних контрольних заходів 20	Вид підсумкового контролю: екзамен	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Історія Стародавньої Греції та Риму» є формування у студентів системних знань з історії античності на основі вивчення історії країн, розташованих на Балканському та Апеннінському півостровах, а також у Північній Африці, на Близькому Сході, у Європі у період з III тис. до н.е. по V ст. н.е., визначити місце античної історії у світовій історії як періоду, коли виникли перші європейські цивілізації.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Історія Стародавньої Греції та Риму» є:

виявити історичні корені виникнення станів, класів, приватної власності, держави, початків мистецтв та наукових знань;

простежити спільні риси, притаманні античним суспільствам;

виділити особливості розвитку економічної, політичної, соціальної та культурної сфер давніх суспільств;

з'ясувати специфіку аграрного суспільства та його конкретно-історичні прояви в період з III тис. до н.е. по V ст. н.е.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен набути таких **результатів навчання (знання, уміння тощо) та компетентностей:**

Заплановані робочою програмою результати навчання та компетентності	Методи і контрольні заходи
1	2
<p>ПРН 1 Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.</p>	<p>Методи:</p> <p>Використання студентоцентризованих, проблемно-орієнтованих технологій та підходів з використанням загальнонаукових та спеціальних методів (інформаційний, пояснювально-ілюстративний, проблемний, пошуковий, аналіз і синтез, індукція і дедукція, спостереження тощо), зокрема проблемно-орієнтоване навчання, мультимедійні методи, мережеві технології, аудіовізуальний метод, електронні презентації, індивідуальна робота. Проведення проблемних лекцій, лекцій-дискусій та лекцій-візуалізацій.</p> <p>Поточні контрольні заходи: <i>Робота на семінарських заняттях</i> (обговорення теоретичних засад вивчення основних етапів розвитку цивілізацій Греції та Риму) та вирішення практичних задач (на прикладах актуальних проблем Історії Античності), усне опитування, виконання тестових завдань, самостійне опрацювання монографічної літератури та наукових статей. Робота у групі над розв'язанням практичних та теоретичних завдань <i>Виконання самостійних робіт.</i> Письмові самостійні роботи з питань винесених на самостійну роботу студентів. <i>Виконання контрольних робіт.</i> Контрольні роботи у вигляді тестових завдань.</p>
<p>ПРН 2 Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.</p>	
<p>ПРН 3 Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.</p>	
<p>ПРН 4 Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.</p>	
<p>ПРН 5 Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.</p>	
<p>ПРН 7 Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах.</p>	
<p>ПРН 8 Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки.</p>	
<p>ПРН 11 Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов.</p>	
<p>ПРН 12 Здійснювати комунікацію з професійних питань з представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій і спільнот.</p>	
<p>ПРН 13 Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.</p>	
<p>ІК Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми історії та археології у процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування теорій і методів гуманітарних та соціальних наук та характеризується комплексністю і невизначеністю умов.</p>	
<p>ЗК 3 Здатність до абстрактного мислення,</p>	

аналізу і синтезу.	<p>Підсумкові контрольні заходи: Теоретичний підсумковий контроль – усний екзамен (у разі дистанційного навчання – змішаний з екзаменаційним тестом) – до 20 балів. Підсумкове практичне індивідуальне завдання – підготовка аналітичної довідки або написання есе з проблем Історії Греції та Риму – до 20 балів.</p>
ЗК 6 Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.	
ЗК 13 Здатність діяти на основі інтелектуального сумління, чесності, не допускати плагіату й інших виявів академічної недобросовісності.	
СК 4 Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.	
СК 5 Здатність відшукувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).	
СК 9 Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.	
СК 13 Здатність аналізувати події і процеси національної історії у загальноєвропейському контексті.	

Міждисциплінарні зв'язки. Вивчення навчальної дисципліни «Історія Стародавньої Греції та Риму» тісно переплітається з такими історичними дисциплінами як «Археологія», «Історія первісного суспільства», «Загальна етнологія», «Історія Стародавнього Сходу», «Історія країн Сходу», «Основи наукових досліджень». Засвоєнню цієї навчальної дисципліни та набуттю професійних навичок історика також сприяють такі дисципліни, як іноземна мова, культурологія, логіка, філософія, політологія, релігієзнавство.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні проблеми історії Стародавньої Греції та Риму. Історія стародавньої Греції

Тема 1. Теоретичні проблеми історії Античності.

Вступ до історії античності. Зміст поняття «античність». Історія античності та давньосхідних країн. Їх співвідношення та зв'язок. Поняття «історія античності». Роль Давньої Греції та Риму у всесвітній історії, їх значення для розвитку європейської цивілізації. Територіальні та хронологічні рамки історії античності. Специфіка джерельної бази для вивчення історії античності. Наявність та класифікація письмових та матеріальних джерел. Специфіка кожної групи пам'яток. Розвиток історіографії: основні напрямки та їх специфіка.

Специфіка аграрного суспільства у Давніх Греції та Римі. Основні відмінності античних суспільств від давньосхідних у політичній сфері. Основні відмінності античних суспільств від давньосхідних в економічній сфері. Основні відмінності античних суспільств від давньосхідних у соціальній сфері. Основні відмінності античних суспільств від давньосхідних у культурній сфері. Основні риси політичного устрою республіканської форми держави. Поліс як форма античної держави.

Вступ до історії Давньої Греції. Періодизація історії Греції: основні періоди. Географічне розташування та природні умови Балканської Греції та Егейського басейну. Роль моря у житті давніх греків. Вплив природних умов на господарчу діяльність та процеси історичного розвитку давньої Греції. Основні етнічні складові грецького населення.

Тема 2. Крито-мікенська цивілізація.

Критська цивілізація. Крито-мікенська цивілізація: основні періоди. Кносське населення. Специфіка розвитку Егейського басейну у III тис. до н.е. Вторгнення ахейських племен з півночі та їх розселення по Балканському півострову.

Виникнення держави та класового суспільства на Криті. Причини більш швидкого розвитку економічних, політичних та соціальних процесів на о. Крит. «Кносська держава» на о. Крит. Домінування царів Кносу. Створення загальнокрітської держави.

Мінойська цивілізація: загальна характеристика. Крито-кікладська монархія. Взаємини Криту з Єгиптом, фінікійськими містами-державами. Крит та Балканська Греція. Специфіка царської влади. Особливості критської культури та мистецтва. Причини занепаду критської цивілізації. Вторгнення ахейців на о. Крит та його наслідки.

Мікенська цивілізація. Доахейський розвиток населення Балканського півострову. Проникнення ахейців та гальмування соціально-політичних процесів на Балканах. Виникнення держави у ахейців у Мікенах, Тірінфі, Пілосі, Фівах, Афінах. Поява писемності. Соціально-економічний, політичний та культурний розвиток ахейських держав. Специфіка міждержавних взаємин. Ахейська колонізація. Домінування Мікен. Мікенська цивілізація: загальна характеристика. Троянська війна: легенди та реалії. Її наслідки для подальшого розвитку ахейських держав. Занепад ахейських держав: основні причини, наслідки, версії дослідників з цього приводу. Специфіка постмікенського періоду. Переселення дорійців.

«Гомерівська» Греція у XI-IX ст. до н.е. Вторгнення дорійських племен в Грецію. Соціально-політичні, економічні та культурні наслідки. Вплив мікенської цивілізації на прийшлое населення. Зникнення царських господарств та скорочення торговельних відносин з іншими країнами. Оволодіння залізом.

Гомерівське питання. Поеми Гомера як історичне джерело. «Гомерівський» період: загальна характеристика. Початок другого процесу

політогенезу на Балканах. Специфіка історичних умов появи держави у дорійців. Специфіка джерел з історії означеного періоду. Безписемна Греція.

Тема 3. Полісний етап в історії Греції

Архаїчна Греція VIII-VI ст. до н.е. Формування грецьких полісів. Архаїчний період: загальна характеристика та його значення в історії грецької цивілізації. Виникнення класового суспільства та держави у формі полісу. Виникнення приватної власності, еволюція політичних структур. Поліс – як форма античної держави. Еволюція поняття «поліс» та його основні змісти. Антична громадянська община, її характеристика. Основний принцип полісного життя. Економічна основа полісу. Ідеологія полісного життя. Розвиток полісів, їх типологізація.

Велика грецька колонізація: причини, основні напрямки. Головні центри колонізації. Найбільші грецькі колонії, взаємини місцевого населення та колоністів. Основні типи зв'язків між метрополіями та колоніями. Внутрішні та зовнішні наслідки колонізаційних процесів: політична, соціальна, економічна та культурна сторони. Еллінізація варварів та варваризація еллінів.

Процес становлення полісу на Балканах у VIII-VI ст. до н.е.: загальна характеристика. Розвиток міст та значення середніх прошарків грецького населення у політичному та економічному житті полісів. Загострення протистояння між демосом та аристократією. Боротьба за кодифікацію права, запис та поява перших законів.

Рання тиранія та її значення для подальшого розвитку полісу. Характеристика ранньої тиранії. Основні тиранічні режими, їх соціальна опора, методи дій, напрямки політичних та економічних перетворень.

Формування полісу в Аттиці. Сінойкізм Тесея, історичність його особи та наслідки його діяльності. Зникнення царської влади в Афінах та початок оформлення республіканської форми правління. Оформлення ареопагу, колегії архонтів. Загострення протиріч між евпатрідами та демосом. Боротьба всередині аристократії. Кілонова смута. Запис права, закони Драконта. Реформи Солона: причини, зміст, наслідки. Збільшення ролі середніх прошарків афінського громадянства. Тиранія Пісістрата: її позитивні та негативні сторони. Реформи Клісфена: причини, зміст, наслідки. Формування афінської рабовласницької демократії. Афіни як торгівельно-ремісничий поліс.

Пелопоннес у VIII-VI ст. до н.е. Формування полісу в Спарті: особливості процесу. Роль війни у цьому процесі. Мессенські війни: причини, хід, наслідки. Господарче життя у Спарті. Слабкий розвиток торгівлі та причини цього. Велика Ретра Лікурга та її значення для історичного розвитку спартанської держави. Основні соціальні категорії спартанського суспільства. Теорії походження ілотів та перієків. Їх місце у спартанському суспільстві. Спартіати. Їх майнове та політичне становище. «Община рівних», її походження, існування, специфіка. Система спартанського виховання. Військова організація спартанців. Роль та місце

жінки в спартанському суспільстві. Державний устрій Спарти: основні органи влади, їх функції. Специфіка інституту царської влади. Ефорат. Апелла. Герусія. Спарта як типовий аграрний поліс. Утворення Пелопоннеської ліги на чолі зі Спартою. Посилення політичного значення Спарти у II половині VI ст. до н.е.

Класична Греція у V ст. до н.е. Міжнародне становище давньогрецьких держав. Економічні зв'язки давньогрецьких полісів з іншими країнами та народами. Міжнародна ситуація у Середземномор'ї у V ст. до н.е. Перська експансія.

Греко-перські війни. Причини та приводи до початку греко-перських війн. Періодизація. Іонійське повстання. Основні події. Три походи персів проти материкової Греції. Внутрішньополітична ситуація у Греції під час греко-перських війн. Боротьба «морської» та «сухопутної» програм оборони в Афінах, наслідки. Корінфський конгрес 481 р. до н.е. Утворення панеллінського союзу проти персів. Події другого періоду війни. Перелом у греко-перських війнах. Зміна характеру війни. Утворення Делосської сіммахії. Завершальний період війни. Каллієв мир. Причини перемоги греків.

Грецькі поліси у класичний період. Розквіт афінської демократії. Перемоги афінського демосу від Фемістокла до Ефіальта та Перікла. Діяльність Перікла, внутрішня та зовнішня політика. Державний устрій Афін класичного періоду. Буле, еклесія, ареопаг, гелієя, магістратури.

Пелопоннеська Ліга та I-й Афінський морський союз: порівняльна характеристика. Організаційна структура, склад учасників, спрямованість діяльності. Перетворення I Афінського морського союзу на Афінську архе. Її загальна характеристика.

Афінська демократія та спартанська олігархія як політичні системи. Розвиток сільського господарства, ремісництва та торгівлі в Греції в класичний період. Два основних типи грецької економіки: афінський та спартанський. Класичне рабство.

II Пелопоннеська війна. Взаємини між Афінською архе та Пелопоннеською лігою. Військово-політичні протиріччя. Мала Пелопоннеська війна. Експансія Афін на Захід та суперництво їх з Корінфом. II Пелопоннеська війна: причини, приводи, періодизація. Архідамова війна. Сицилійська катастрофа. Декелейська війна. Внутрішньополітична ситуація у полісах під час II Пелопоннеської війни. Наслідки II Пелопоннеської війни. Основні причини поразки Афін. Перемога Спарти та її наслідки для подальшого історичного розвитку Греції.

Криза грецького полісу та полісної системи взаємовідносин. Гегемонія Спарти після II Пелопоннеської війни. Особливості міжполісних взаємовідносин. Ознаки кризи полісу та полісної системи взаємовідносин. Політична роздробленість. Програми подолання кризи полісу. Поява концепції «пан еллінізму».

Грецька культура. Основні здобутки грецької матеріальної та духовної культури в класичний період. Релігія. Архітектура. Скульптура. Література.

Театр та його роль у суспільно-політичному житті Греції. Філософія. Наукові знання. Перші історичні праці. Значення грецької культури для Європи.

Тема 4. Елліністичний етап історії Греції.

Природні умови, населення, соціально-економічний розвиток Македонії до V ст. до н.е. Діяльність Філіпа II (його реформи та зовнішня політика). Піднесення Македонії. Втручання Філіпа II у грецькі справи. Участь у Священній війні. Вступ Македонії до Дельфійської амфікції. Виникнення промакедонських та антимакедонських партій у грецьких полісах. Їх протистояння на прикладі Афін. Організація союзу грецьких полісів проти Македонії. Встановлення гегемонії Македонії над Грецією. Коринфський конгрес. Підготовка Філіпа II до війни з персами.

Прихід Александра Македонського до влади. Військово-політична підготовка до походу проти Персії. Східний похід Александра Македонського. Заснування нових міст. Історія походу. Його наслідки. Утворення імперії Александра. Опозиція з боку македонської знаті та воєначальників. Економічні та соціально-політичні заходи Александра зі зміцнення імперії. Політика злиття народів. Особисті якості Александра та значення його особи для історії. Боротьба діадохів після смерті Александра. Утворення елліністичних держав.

Греція та Близький Схід в період еллінізму. Еллінізм: визначення, зміст, значення для історії античності. Особливості елліністичних держав. Територіальні та хронологічні рамки історії еллінізму. Періодизація історії еллінізму. Система елліністичних держав. Типи елліністичних держав. Особливості елліністичної соціально-економічної, політичної та культурної системи. Найбільші елліністичні країни: царства Селевкідів, Птолемеїв, Пергамське, Македонія, Балканська Греція. Північне Причорномор'я в добу еллінізму. Причини занепаду елліністичних держав. Завоювання елліністичних держав Римом.

Змістовий модуль 2. Історія Стародавнього Риму

Тема 5. Епоха ранньої римської історії.

Давня Італія. Населення давньої Італії. Основні племінні групи. Особливості природного середовища. Умовність поняття «Давній Рим». Джерелознавство та історіографія історії давнього Риму.

Нерівномірність розвитку окремих областей Італії на VIII ст. до н.е. Виникнення держави у етрусків. Етрусська проблема. Вплив етрусської культури на історію давнього Риму. Рим – один з центрів перших державних утворень. Рим у складі існуючих міждержавних об'єднань. Основні періоди історії Риму.

Царський період історії Риму. Легенда про виникнення Риму. Соціальна структура римської держави. Патриції та плебеї. Відносини патронату та клієнтелі. Боргове рабство. Основні джерела рабства. Патріархальний характер рабства. Характер царської влади в Римі. Династія етрусків

Тарквініїв у Римі. Зростання політичної могутності Риму на початок завойовницької політики. Політика римських царів. Політичний устрій Риму царського періоду. Внутрішні протиріччя у Римі. Реформи Сервія Тулія та їх значення. Політичний, економічний та соціальний виміри реформ.

Тема 6. Епоха Римської республіки.

Рання республіка. Встановлення республіканського ладу в Римі. Основні риси державного устрою Римської республіки. Сенат, коміції, магістратури. Магістратури ординарні та екстраординарні.

Основні напрямки, причини та етапи боротьби плебеїв та патриціїв. Основні вимоги плебеїв: вирішення земельного питання (доступ до *ager publicus*), обмеження лихварства, отримання громадянських прав. Форми боротьби плебеїв за свої права. Сецесії. Результати боротьби плебеїв. Кодифікація права у Законах XII таблиць. Основні законопроекти, в яких відображено успіхи плебеїв. Розвиток приватної власності. Завершення трансформації соціальної структури Риму. Поява основних прошарків: нобілітет, вершники, плебс.

Великі Римські завоювання. Пізня республіка. Зовнішнє становище Риму. Взаємини з латинськими містами. Війна з етрусками. Основні події, пов'язані із завоюванням Римом Італії. Взаємозв'язок римської внутрішньої та зовнішньої політики. Відносини Риму з грецькими містами-державами півдня Італії. Війна з Пірром. Завершення завоювання Римом Італії. Причини перемоги Риму. Структура римсько-італійської конфедерації. *Ager publicus* та його використання. Римські колонії та їх устрій. Розвиток приватної власності та рабовласницьких відносин.

Збільшення римської експансії. Взаємини Риму з елліністичними державами. Зіткнення інтересів Риму та Карфагену. Пунічні війни. Перша Пунічна війна. Її причини, основні події та результати. Друга Пунічна війна. Її причини, основні події та результати. Третя Пунічна війна. Її причини, основні події та результати. Загибель Карфагену. Причини перемоги Риму. Утворення провінції «Африка». Початок утворення системи римських провінцій.

Соціально-економічний розвиток Риму у III-II ст. до н.е. Перехід до класичного рабства. Вплив класичного рабства на розвиток римської економіки. Соціальна структура римського суспільства доби класичного рабства. Раби, дрібні виробники, рабовласники. Внутрішня структура класу рабовласників: сенатська аристократія, вершники, муніципальна знать, провінційні рабовласники. Люмпен-пролетаріат. Римські громадяни, італійці та провінційне населення. Боротьба італіків та провінційного населення за повні римські права.

Громадянські війни та криза Римської республіки. Громадянські війни в Римі: античні та сучасні погляди на проблему. “*Bellum civile*” та “*Bellum servile*”. Основні складові громадянських війн у Римі: внутрішня політична боротьба між сенатською аристократією та вершниками, боротьба плебсу,

боротьба італіків за громадянські права, боротьба за вирішення аграрного питання, повстання рабів.

Загострення протиріч у римському суспільстві у II ст. до н.е. Перші повстання рабів в Римі. Перше повстання рабів в Сицилії. Організація повстанців. Утворення держави рабів. Придушення повстання та його вплив на суспільно-політичну ситуацію в Римі.

Аграрні рухи та діяльність братів Гракхів. Діяльність Тіберія та Гая Гракхів. Земельна реформа та політична боротьба. Боротьба за демократизацію римського державного устрою. Загибель братів та вплив їхньої діяльності на суспільно-політичну та економічну ситуацію в Римі.

Військово-політичні реформи Гая Марія. Зародження основ для зміни ролі армії у суспільстві.

Загострення суспільно-класових протиріч у I ст. до н.е. Друге повстання рабів у Сицилії. Організація повстанців. Причини поразки повстання. Повстання італіків – Союзницька війна. Організація італіків та їх основні вимоги. Методи боротьби Риму з італіками. Метод «розділяй та володарюй». Завершення Союзницької війни, її результати. Поширення прав римського громадянства на всіх італіків. Криза полісних структур.

Олігархічне та демократичне угруповання в Римі. Загострення боргового питання в Італії. Антиримський рух у східних провінціях. Війни Рима з правителем Понтійського царства – Мітридатом VI Євпатором.

Криза політичної системи римської республіки. Сулла у римській зовнішній політиці. Встановлення диктатури Сулли. Проскрипції. Реформи Сулли та їх значення. Загострення соціально-політичної боротьби після смерті Сулли. Популяри та оптимати, їх основні вимоги. Загострення ситуації у провінціях. Активізація піратства. Повстання Спартака.

Боротьба політичних угруповань та відновлення досуланівської конституції. Піднесення Гнея Помпея, його боротьба із піратством. Східна політика Помпея. Внутрішньополітична боротьба у 60-х рр. до н.е. Заколот Катиліни.

Перший тріумвірат. Консульство Юлія Цезаря. Його війни у Галлії. Римська політика на Сході. Похід Красса проти Парфії та його розгром. Розпад першого тріумвірату та громадянська війна між Гнеєм Помпеєм та Юлієм Цезарем. Диктатура Юлія Цезаря. Законодавство Цезаря. Реформування державного устрою. Змова проти Цезаря та ліквідація його диктатури.

Боротьба між цезаріанцями та республіканцями після вбивства Ю.Цезаря. Другий тріумвірат. Посилення ролі армії у політичному житті Риму. Боротьба Антонія та Октавіана за політичне домінування. Загибель Антонія. Приєднання Єгипту до Риму.

Соціально-політичні наслідки громадянських війн у Римі. Криза республіки та полісної форми держави: основні прояви та наслідки. Причини переходу від республіки до імперії. Тріумвірати та їх роль в історії Риму.

Тема 7. Епоха Римської імперії.

Рання римська імперія. Доба принципату. Політична програма Октавіана Августа. Формування основних засад монархічної форми правління у формі принципату. Принципат Августа. Становище Сенату. Зменшення ролі народних зборів. Зародження бюрократичного апарату. Реорганізація війська, створення флоту. Елементи республіканського ладу в умовах принципату. Взаємини з провінціями.

Соціальна політика Августа. Аграрна політика Августа. Зовнішня політика. Завоювання Августа та розширення кордонів римської держави. Загальні результати правління Августа.

Соціально-економічні відносини у ранній імперії. Економічні відносини в Римі в добу класичного рабства. Система управління колоніями та провінціями. Основні соціальні групи римського населення доби принципату. Розвиток товарного виробництва, торгівля та грошовий обіг. Зовнішня торгівля Риму. Система римських доріг.

Основні династії римських імператорів доби принципату. Наступники Августа. Бюрократизація державного управління при Клавдії. Династія Юліїв-Клавдіїв. Зовнішня політика. Династія Флавіїв, їх внутрішня та зовнішня політика. Династія Антонинів. Сенатська опозиція. Оформлення центральних відомств управління. Провінційне управління та місцеве самоврядування. “Золоте століття римської імперії”. Зовнішня політика Антонинів. Східна політика Римської імперії. Посилення абсолютистських тенденцій.

Криза III ст. н.е. Політична криза та громадянська війна кінця II ст. н.е. Династія Северів. Військово-політичні реформи Септімія Севера. Зміцнення влади імператора та створення бюрократичного апарату.

Солдатські імператори та їх політика. Послаблення центральної влади, виникнення політичних утворень у провінціях. Варварська периферія у III ст. н.е., поселення варварів на прикордонних територіях римської держави. Спроби відновити імперію.

Криза рабовласницької економіки. Розорення дрібних та середніх господарств, укріплення латифундіального господарства. Поява протофеодальних елементів. Занепад міст. Ускладнення соціальної структури римського суспільства. Реставрація імперії наприкінці III ст. н.е.

Походження християнства та його рання історія. Релігійні традиції у Римській імперії. Офіційна релігія та опозиційні культу. Поширення східних культів. Історичні умови виникнення християнства. Джерела християнства. Кумранська община та її рукописи. Перші християнські общини, їх соціальний склад. Християнська література I-III ст. н.е. Виникнення канону та апокрифів. Римські імператори та християнство: від переслідувань до визнання. Генеза християнської церкви, поява єпископату. Еволюція соціального складу християнських общин. Боротьба всередині християнської церкви, перші ересі. Зближення християнства з імператорською владою.

Система домінації. Соціально-економічні та політичні реформи Діоклетіана та Максиміліана. Перебудова державного управління, тетрархія,

встановлення системи доміну (римського абсолютизму). Влада імператора. Реорганізація бюрократії, провінційної та адміністративної системи. Релігійна політика Діоклетіана.

Внутрішня політика Костянтина: реформи в армії, грошова реформа, релігійна політика. Міланський едикт. Нікейський собор. Заснування Константинополя як столиці. Стабілізація економічного становища у країні. Боротьба всередині церкви. Рух багаудів та агонистиків. Єресі як форма соціально-ідеологічного протесту.

Початок великого переселення народів. Вторгнення вестготів. Поразка римлян при Адріанополі. Варваризація римської армії. Феодосій I та його боротьба за збереження єдності держави.

Загибель Західної Римської імперії. Розпад Римської імперії на Західну та Східну. Сепаратизм у провінціях, свавілля бюрократії. Варваризація армії та бюрократичного апарату. Боротьба всередині церкви. Велике переселення народів. Розгром Риму Аларіхом. Виникнення перших варварських королівств на території Західної римської імперії. Використання варварами римського спадку. Останні римські імператори та спроби врятувати імперію. Ромул Августул та загибель Західної римської імперії. Економічні та соціально-політичні причини загибелі Західної римської імперії.

Римська культура. Основні здобутки римської матеріальної та духовної культури. Релігія. Архітектура. Скульптура. Література та театр. Філософія. Наукові знання. Історичні праці. Юриспруденція. Природничі науки. Значення римської культури для Європи.

4. Структура навчальної дисципліни

Змістовий модуль	Усього годин	Аудиторні (контактні) години					Самостійна робота, год		Система накопичення балів			
		Усього годин	Лекційні заняття, год		Семінарські/ Практичні /Лабораторні заняття, год				Теор. зав-ня, к-ть балів	Практ. зав-ня, к-ть балів	Усього балів	
			о/д ф.	з/дист ф.	о/д ф.	з/дист ф.	о/д ф.	з/дист ф.				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
1	60		14	4	14	2	30	54	21	9	30	
2	60		12	4	12	2	38	54	18	12	30	
Усього за змістові модулі	120		26	8	26	4	68	108	39	21	60	
Підсумковий Семестровий контроль екзамен									20	20	40	
Загалом			120							100		

5. Теми лекційних занять

№ змістового модуля	Назва теми	Кількість годин	
		о/д ф.	з/дист ф.
1	2	3	4
1	Тема 1. Теоретичні проблеми історії Античності <i>Вступ до історії античності</i>	2	2
	<i>Періодизація історії та природні умови Стародавньої Греції.</i>	2	2
	Тема 2. Крито-мікенська цивілізація <i>Крит та Ахейська Греція у III-II тис. до н.е.</i>	2	
	Тема 3. Полісний етап історії Греції <i>Архаїчна і класична Греція</i>	2	
	<i>Розквіт афінської демократії</i>	2	
	<i>Переделінізм на Заході. Греція та Македонія у IV ст. до н.е.</i>	2	
	Тема 4. Елліністичний етап історії Греції <i>Держава Олександра Македонського</i>	2	
2	Тема 5. Епоха ранньої римської історії <i>Вступ до давньоримської історії</i>	2	2
	<i>Рим у царську епоху</i>	2	
	Тема 6. Епоха Римської республіки <i>Державний лад ранньої Римської республіки</i>	2	
	<i>Громадянські війни після смерті Цезаря</i>	2	
	Тема 7. Епоха Римської імперії <i>Римська імперія у I-III ст. н.е.</i>	2	
	<i>Пізня Римська імперія (домінат). Падіння Західної Римської імперії</i>	2	2
Разом		26	8

6. Теми семінарських занять

№ змістового модуля	Назва теми	Кількість годин	
		о/д ф.	з/дист ф.
1	2	3	4
1	Тема 1. Теоретичні проблеми історії Античності <i>Джерела з історії Стародавньої Греції</i>	2	2
	Тема 2. Крито-мікенська цивілізація <i>Давньогрецьке суспільство за даними поем Гомера</i>	2	
	Тема 3. Полісний етап історії Греції <i>Виникнення полісу в Аттиці</i>	2	
	<i>Особливості полісу в Спарті</i>	2	
	<i>Греко-перські війни</i>	2	

	<i>Друга Пелопонеська війна</i>	2	
	Тема 4. Елліністичний етап історії Греції <i>Еліністичні держави</i>	2	
2	Тема 6. Епоха Римської республіки <i>Римське право за законами XII таблиць</i>	2	2
	<i>Завоювання Римом Італії</i>	2	
	<i>Великі Римські завоювання</i>	2	
	<i>Масові рухи у Римі періоду пізньої республіки (II-I ст. до н.е.)</i>	2	
	<i>Диктатура Сули та Цезаря: порівняльна характеристика</i>	2	
	Тема 7. Епоха Римської імперії <i>Соціально-політична сутність принципату Августа</i>	2	
Разом		26	4

7. Види і зміст поточних контрольних заходів

№ змістового модуля	Вид поточного контрольного заходу	Зміст поточного контрольного заходу	Критерії оцінювання**	Усього балів
1	2	3	4	5
1	Теоретичне завдання – індивідуальне виконання самістійних робіт	Виконання самістійних робіт №1-3	Студент має аргументувати, проводити аналогії, вдало використовувати цитати, правильно обирати стилістику та стратегію викладу	9
	Практичне завдання – групова робота на семінарських заняттях №1-7	Групова робота на семінарі, доповіді та участь в обговоренні питань, що виносяться на заняття, згідно плану семінарського заняття	Студент має аргументувати, проводити аналогії, вдало використовувати цитати, правильно обирати стилістику та стратегію викладу	21
Усього за ЗМ 1 контр. заходів	10			30
2	Теоретичне завдання – індивідуальне виконання самістійних робіт	Виконання самістійних робіт №4-7	Студент має аргументувати, проводити аналогії, вдало використовувати цитати, правильно обирати	12

			стилістику та стратегію викладу	
	Практичне завдання – групова робота на семінарських заняттях №8-13	Групова робота на семінарі, доповіді та участь в обговоренні питань, що виносяться на заняття, згідно плану семінарського заняття	Студент має аргументувати, проводити аналогії, вдало використовувати цитати, правильно обирати стилістику та стратегію викладу	18
Усього за ЗМ 2 контр. заходів	10			30
Усього за змістові модулі контр. заходів	20			60

8. Підсумковий семестровий контроль

Форма	Види підсумкових контрольних заходів	Зміст підсумкового контрольного заходу	Критерії оцінювання	Усього балів
1	2	3	4	5
Екзамен	Теоретичне завдання – виконання тесту на платформі Moodle	Усний екзамен (у разі дистанційного навчання – змішаний з екзаменаційним тестом)	Успішне виконання 50% завдань – 10 балів; 100% завдань – 20 балів	20
	Практичне завдання – підготовка проекту	Підсумкове практичне індивідуальне завдання – підготовка аналітичної довідки або написання есе з проблем Історії Стародавньої Греції та Риму – до 20 балів.	Успішне виконання – 20 балів	20
Усього за підсумковий семестровий контроль				40

9. Рекомендована література

Основна:

1. Голованов С.О. Історія стародавнього світу : навчальний посібник для студентів ВНЗ іст. спец. Київ : Київ ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. 471 с.
2. Дудка Р.А., Лейберов О.О. Історія Стародавнього світу : курс лекцій. Ніжин : Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя, 2009. 348 с.
3. Історія європейської цивілізації. Греція / за ред. Умберто Еко ; пер. з італ. Харків : Фоліо, 2019. 1160 с.
4. Історія європейської цивілізації. Рим / за ред. Умберто Еко ; пер. з італ. Харків : Фоліо, 2015. 1040 с.
5. Ставнюк В.В. Історія Давньої Греції : навчальний посібник для студентів ВНЗ. Чернівці : Місто, 2022. 552 с.

Додаткова:

1. Балух В.О. Історія античної цивілізації : підруч. для студ. вищ. навч. закл. : у 3 т. Чернівці : Наші книги, 2010. Т. 1 : Стародавня Греція. 654 с.
2. Балух В.О. Історія античної цивілізації : підруч. для студ. вищ. навч. закл. : у 3 т. Чернівці : Наші книги, 2010. Т. 2 : Стародавній Рим. 847 с.
3. Балух В.О. Історія античної цивілізації : підруч. для студ. вищ. навч. закл. : у 3 т. Чернівці : Наші книги, 2010. Т. 3 : Практикум. 542 с.
4. Берд М. S.P.Q.R. Історія Давнього Риму. Пер. з англ. Київ: Bookchef, Форс Україна, 2020. 480 с.
5. Блек Д. Історія світу : від найдавніших часів до сьогодення / переклад з англ. Київ : Vivat, 2021. 256 с.
6. Вонсович С. Г. Історія зарубіжних політичних вчень : навч. посіб. Ч.1. Політичні вчення Стародавнього Сходу і античності. Кам'янець-Подільський, 2021. 160 с.
7. Гай Юлій Цезар. Нотатки про війну з галлами: з додатком Авла Гірція. Київ: Апріорі, 2021. 248 с.
8. Клименюк Т.М. Історія архітектури Стародавнього світу : підручник. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2021. 256 с.
9. Марк Туллій Ціцерон. Філіппіки. Катон Старший, або Про старість. Київ: Апріорі, 2021. 376 с.
10. Озимчук О.Б. Історія Стародавньої Греції та Риму в термінах, іменах та назвах : навч. посіб. Рівне : ПП ДМ, 2012. 220 с.
11. Тведт Т. Історія світу. Минуле як дзеркало сьогодення. Пер. з англ. Київ : КСД, 2023. 368 с.
12. Тищик Б.Й. Історія держави і права країн Стародавнього світу : навч. посіб. Львів : Світ, 2001. 382 с.
13. Турчин Я.Б. Історія міжнародних відносин (від Стародавнього світу до початку ХХ ст.) : навч. посіб. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2013. 140 с.
14. Шиханов Р.Б. Профіль імператора. *Артист за кафедрою*. Збірник пам'яті професора Олександра Мальованого. Запоріжжя : Поліграф-плюс, 2016. С.32-36.

15. Blois de, L., van der Spek, R.J. An Introduction to the Ancient World. Third edition. London : Routledge, 2019. 323 p.
16. The Cambridge Ancient History. Volume II. Part 1. The Middle East and the Aegean Region. c.1800-1380 BC, 3rd edition. Edited by I.E.S. Edwards, C.J. Gadd, N.G.L. Hammond, E. Sollberger. Cambridge : Cambridge University Press, 1973. 885 p.
17. The Cambridge Ancient History. Volume II. Part 2. The Middle East and the Aegean Region. c.1380-1000 BC, 3rd edition. Edited by I.E.S. Edwards, C.J. Gadd, N.G.L. Hammond, E. Sollberger. Cambridge : Cambridge University Press, 1975. 1151 p.
18. The Cambridge Ancient History. Volume III. Part 1. The Prehistory of the Balkans, the Middle East and the Aegean World. Tenth to Eighth Centuries BC, 2nd edition. Edited by I.E.S. Edwards, C.J. Gadd, N.G.L. Hammond, E. Sollberger. Cambridge : Cambridge University Press, 1982. 1078 p.
20. The Cambridge Ancient History. Volume IV. Persia, Greece and the Western Mediterranean. c. 525 to 479 BC, 2nd edition. Edited by J. Boardman, N.G.L. Hammond, D.M. Lewis, M. Ostwald. Cambridge : Cambridge University Press, 1988. 946 p.
21. The Cambridge Ancient History. Volume V. The Fifth Century BC, 2nd edition. Edited by D.M. Lewis, J. Boardman, J.K. Davies, M. Ostwald. Cambridge : Cambridge University Press, 1992. 620 p.
22. The Cambridge Ancient History. Volume VI. The Fourth Century BC, 2nd edition. Edited by D.M. Lewis, J. Boardman, S. Hornblower, M. Ostwald. Cambridge : Cambridge University Press, 1994. 1094 p.

Інформаційні ресурси:

1. Національна бібліотека України імені Володимира Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>
2. Платформа обміну науково-дослідними роботами для науковців та студентів. URL: www.academia.edu
3. Ancient History. URL: <https://www.nationalgeographic.co.uk/topic/subjects/history-and-civilisation/ancient-history>
4. Ancient Origins. URL: <https://www.ancient-origins.net/ancient-technology>
5. Odyssey – Ancient History Documentaries. URL: <https://www.youtube.com/@odyssey>
6. The Ancient World. URL: <https://www.britannica.com/browse/Ancient-World>
7. World Digital Library. URL: <https://www.loc.gov/collections/world-digital-library/about-this-collection/>
8. World History Encyclopedia. URL: <https://www.worldhistory.org>